

AZ ISTEN-ADTA- ÉS A MAGVA-SZAKADT-FÉLE SZERKEZETEK VIZSGÁLATA A NYELVEMLÉKEK TÜKRÉBEN*

NÁDASDI PÉTER

1. Bevezetés

A mai magyar nyelvben vannak olyan, ma már többnyire megkövült szerkezetek, mint pl. az *isten-adta*- és a *magva-szakadt*-féle szószerkezetek, melyek egy nominális (*isten*, *magva*) és egy *-t/-tt* toldalékos verbális (*ad-t-a*, *szakad-t*) elem kapcsolatából állnak. A feltűnő tulajdonságuk, amely elkülöníti őket más jelzős és/vagy igeneves szerkezettől, hogy személyjelölő található a szerkezet egyik tagján: vagy a verbálison (*adt-a*) vagy a nominálison (*magv-a*). A legkorábbi adatolható nyelvtörténeti alak az 1273-ból való (Magyar oklevél-szótár) *menyitegudurre* kifejezés, mely az *isten-adta*-féle csoportba tartozik, míg külön a *magva-szakadt*-féle csoport első előfordulása a Müncheneri kódexből nyerhető, mindjárt két példányban, *egy keze meg aszott ember* és *a keze aszott embernek* előfordulása révén. Az ehhez hasonló alakok természetesen már jóval az első írott felbukkanásuk előtt is jelen voltak a magyar nyelvben, ezt nem vonja kétségbe egyetlen vonatkozó magyar nyelvészeti és nyelvtörténeti kutatás sem, csak abban térnek el az álláspontok, hogy ige vagy igenév szerepel-e bennük.

Révai (1805), Arendt (1873), Zolnai (1944) és Pais (1965) voltak az igés álláspont legfőbb képviselői, míg többek között Simonyi (1907), Szepeszy (1939), Klemm (1942) és A. Jászó (1991/92) következetesen az igeneves elképzelést tették magukévá. A jelen cikk az igés álláspontot képviseli, melyet Nádasdi (2006) is magáénak vallott minimalista elméleti keretbe ágyazottan a szintaktikailag önálló mai alakok, mint pl. *a Vágó István vezette vetélkedő* elemzésekor. Emellett arra tesz kísérletet, hogy bemutassa: ezek a személyjelölt szerkezetek egy alanyesetű főnév és egy ragozott (alanyi vagy tárgyas ragozású) ige kapcsolatából állnak, és álltak a magyar nyelv korábbi korszakaiban, így az ómagyar korban is a nyelvelmélekekből vett példákön keresztül bemutatva. Állításomat a következő érvekre alapozom: 1. A magyarban a dativus sohasem jelenhet meg a kérdéses szerkezetben, mint a birtokos szerkezetekben mindig, tehát a birtokviszony kizárható. 2. Az *isten-adta* és *magva-szakadt* esetében a különbséget épp az hordozza, hogy az egyik tárgyas ragozású tárgyas igét (*adta*), míg a másik alanyi ragozású tárgyatlan (egyargumentumú) igét (*szakadt*) tartalmaz. Azt a különbséget, hogy miért van eltérő alakban a verbális elem a két szerkezetben, az igeneves elmélettel nem tudjuk megmagyarázni, csak az igéssel.

Bemutatom továbbá, hogy ezek a személyjelölt szerkezetek nem jelzői szerkezetek, hanem alárendelt prenominalis tagmondatok, melyek a vonatkozó szerkezetek egy fajtáját képviselik, és a személyjelölő jelenléte a szerkezetben éppen abban segít bennünket, hogy rekonstruálhassuk a kapcsolatot a módosított főnév vagy más néven antecedens

* Köszönetemet szeretném kifejezni Németh Miklósnak a cikk végleges változatához fűzött megjegyzéseiért, Kenesei Istvánnak, a témavezetőmnnek pedig szeretném megköszönni a támogatását és a segítségét a cikk létrejöttében, még ha nem mindenben is értettünk egyet, természetesen minden felelősség egyedül engem terhel a cikk esetleges hibáiért és hiányosságaiért.

és a vizsgált szerkezetben megjelenő személyjelölő között. Így az *isten-adta* gyermek esetében az antecedens *gyermek* és az *adta* között, míg a *magva-szakadt család* példájánál az antecedens *család* és a *magva* között. Ezek után a következő értelmezésekhez juthatunk, melyeket a posztinominális vonatkozó szerkezetekkel adhatunk legjobban vissza: (az) a gyermek, akit isten adott és (az) a család, amelynek a magva szakadt.

További kérdések adódnak még, amelyek választ várnak a későbbiekben: 1. Miért csak múlt idő van a kérdéses szerkezetben? É. Kiss (2005) aspektusjelölőnek tartja, de az ige személyragjai mégis ezen jelennek meg, nem az időjeles segédigén. 2. Miért megszorított? 3. Miért nincs többes szám 3. személyben és a *maga* névmással egyeztetés a szerkezetben?

2. Adatok

Nyelvemlékekből összeszedett *-t/-tt* toldalékos verbális elemet tartalmazó szerkezetek közül csak a személyjelölt és jelzői alakok érdekelnek.¹ Nézzünk néhányat az *isten-adta* és a *magva-szakadt* csoportból.² Emellett azonban valószínűnek tartják, hogy az írott emlékekkel nem rendelkező ősmagyar korban is lehetett már előzménye, vö. A. Jászó (1992) és Horváth (2006).

1. Személyjelölő a verbális elemen (*isten-adta* csoport vagy hátul jelölt, a továbbiakban **HJ**)³

1.1. A nominális elem főnév

*menytedugurre*⁴ (1273), *menetyzegeth* (1323), *Menytutetescigeth* (1329. VII. 12.), *Menittemezev* (1363), *Johannis dicti Istenwetthe* (1333), *Michael filius Symonis dicti Istenuetethe* (1349), *ravasz átkozta szél* (1374), *ez fekel war fogotta weres pey lo* (Bagonyai ráolvasások, 1488), *ördög-tojta* és *ördög-kotlotta* hazugság (Pázmány Péter)

¹ Nem képezik tárgyát a cikknek az olyan alakok, ahol nem jelenik meg nyílt személyjelölő a *-t/-tt* toldalékos verbális elemen, mint pl. a *guta-ütött* vagy *bögy-apadt*, a figura etymologicák, mint pl. *nőttön-nő*. Azok a példányok sem tartoznak ide, ahol van személyjelölő, viszont nem jelzői szerepben állnak, mint pl. *hadlaula choltat* (HB), *nap-kelte*, az *-attal-ette* toldalékos határozói igenevek, mint pl. a *mert ő Angala megörizött engemet innét elmenettem* (BécsiK.) példában.

² A példák az irodalomjegyzékben megadott szerzőktől származnak. Csak ott utalok külön egy-egy szerzőre, ahol problémás az értelmezésük.

³ Csak és kizárólag olyan példányok tartoznak bele ebbe a csoportba, ahol a személyjelölő a verbális elemen még látszólag sem származhat nyílt tárgyi szóalak megjelenésétől, mint pl. *az urát hagyta* szolga (Ormánság) esetében. Révai (1805) szerint ugyanis az *ereje vesztett örökösítés* éppen azért nem grammatikus, mert a *vesztett* tárgyas (mívelő) ige, így tárgyas ragozást (tárgyat mutató eset) kíván, ezért helyesen *erejét vesztette örökösítés*-ként hangzik.

⁴ Ahol nem egyértelmű a nominális és verbális elem elkülönítése, a verbális elem félkövéren van szedve.

1.2. Paradigma a nyelvtörténeti alakokból összeállítva: a nominális elem névmás

- E/1. (vegyöd) az neköd *szörzöttem* koronát (Kazinczy-kódex)
 E/2. *Te választottad* zsidó néped mia meg fogattál (Pozsonyi kódex)
 E/3. az *ew megh ygeertte* bodogfagnak (Érdy-Kódex)
 T/1. az ő könyörgésekkel *kívántunk* jókat nyerjenek minékünk (Pázmány Péter) (egyetlen példa)
 T/2. –
 T/3. (A gepidák) az ő régi *laktok* földökben (Lisznai Kovács Pál: Magyarok krónikája, 1692) (egyetlen ilyen példa)
méhek csinálta méz (Pázmány Péter)

Paradigma a két fő markáns álláspont mentén: **A** csoportban az igés álláspontot tükröző rekonstruált paradigma található Révai (1805) szerint, melyet apróbb eltérésekkel a leíró nyelvtenak is magukévá tettek. **B** csoportban pedig Szepeszy (1939, 1982, 1986) szerinti igeneves elképzelés utáni rekonstruált paradigma látható, melyet részben Károly (1957) is átvett. Míg az egyes számú alakok nyelvtörténetileg is adatolhatóak, addig a többes számú alakok „szemléletfüggők”, azaz erősen attól függnek, hogy az igés vagy az igeneves szemléletet támogatják, illetőleg akarják velük alátámasztani, és a nyelvtörténeti adatokból nem állíthatók össze:

A csoport		B csoport	
(az én) <i>óhajtottam</i>		(az én) <i>sütöttem</i>	
(a te) <i>óhajtottad</i>		(a te) <i>sütötted</i>	
(az ő) <i>óhajtotta</i>	boldogság	(az ő) <i>sütötte</i>	kenyér
(a mi) <i>óhajtottuk</i>		(a mi) <i>sütöttünk</i>	
(a ti) <i>óhajtottátok</i>		(a ti) <i>sütöttetek</i>	
(az ők) <i>óhajtották</i>		(az ők) <i>sütöttük</i>	

2. Személyjelölő csak a nominális elemen (magva-szakadt csoport vagy elől jelölt, a továbbiakban **EJ**)⁵

ot vala eg *kèze meg azot èmber* (Müncheneri kódex), monda a' *kèze azot èmbernéc* (Müncheneri kódex), az *eze vezòt yffyw* (Érdy-kódex), *béle-bűzhödt* (Magyar tájszótár)⁶

2.1. Értelmezések

Jakubovich (1918) a legelső nyelvtörténeti alakot, a *menytegudurre* (1273) szerkezetet *mennyütötte gödörre*-ként értelmezi a következő megfontolásokból. „<1329. Venit ad insulam *Menytuchzigeth* (Múz. Ibrányi)». Az OklSz. is, s utána többek közt MELICH is mai nyelven «*ménnyütő sziget*»-nek értelmezik az 1329. évi adatot. Azonban sem MELICH, sem mások nem magyarázták még meg, hogyan kell értelmezni az össze-

⁵ Csak és kizárólag tárgyatlan (egyargumentumú) igés szerkezetek tartoznak bele ebbe a csoportba, ahol a személyjelölt nominális elem nem értelmezhető semmiképp sem a verbális elem tárgyi vonzatának, mint pl. az *esze-veszett* esetében, mely így semmiben sem különbözik szerkezetét tekintve az *iskoláit sem végzett ifjú*-tól, csak annyiban, hogy a tárgyi argumentum az esetben jelöletlen.

⁶ Az ebbe a csoportba tartozó mai és szintaktikailag is önálló példányok vizsgálatát Nádasdi (2010) ismerteti.

tételben a *mënnýütő*-t. Hogy ilyen összetétel van, azt támogatni látszik az OklSz.-nak 1273. évből való «ad *menytegudurre*» adata is, a melyet talán szintén *mënnýütő-gödörre*-nek (így ?-lel az OklSz.) lehet értelmezni. Kétségünk az azonban, hogyan lehet egy *gödör*, *sziget menyýütő*, ez az adat sem oszlatja el. Az OklSz. harmadik adata már némi világosságot vet az összetételre. Ez a harmadik adata 1363-ból való s így hangzik: «Uenissent ad quendam locum *Menittemezev* vocatum». Hogy itt a *Menittemezev* a. m. *mën-ítte-mezëü*, azaz «*mënný-üttë(ütötte)-mező*», a magyarázatnak semmi sem áll az útjában. Az egész összetétel pedig a. m.: *mënnýkőüttötte mező*. – Úgy gondolom, hogy a *menytegudurre* is a. m. '*mën-íte-güdürrë*', azaz '*mënnýütötte gödörre*'. Az Ibrányi család levéltárából közölt *Menytuchzigethre* vonatkozólag már most a következőket kell tudnunk: [...] Az oklevél a család levéltárában két egykorú, hártýára írott, két különbözö kéztől származó példányban van meg. Az egyik példányban már most ezt olvassuk: «[...] et uenit ad insulam *menutetesciget* ubi erexerunt terream metam...» Hogy ez a. m. *mënný-ütötte sziget* (a melyet korabeli ejtéssel *mën-ütëtë szigetnek* olvasunk), kétségtelen. – Az 1329. VII. 12. kelt oklevél másik példányáról tudnunk kell, hogy benne a *c* és *t* betű azonos jeggyel van írva; így nézve a szöveget a kérdéses hely e példányban, a honnan az OklSz. adata is való ez: «[...] et venit ad insulam *Menytuthzigeth*, vbi erexerunt vnam terram Metam...». E másik példányban tehát a helynév a. m. *mënnýütött sziget* (korabeli ejtéssel *mën-itüt-sziget*). A fölhozottak alapján – azt hiszem – kétségtelen, hogy a régi nyelvből *Mënnýütősziget* adatunk nincs.” (Jakubovich 1918: 79–80) Jakubovich értelmezését veszi át Klemm (1942), Károly (1957), Pais (1965) és A. Jászó (1991a) is. Velcsovne (1981) viszont a *mënnýütősziget* változatot fogadja el, amely esetében a szerkezet folyamatos melléknévi igenévi alakot tartalmaz. Természetesen a cikk szempontjából csak a személyjelölt (*mënný-ütötte*) alak számít érdeklődésünkre, de a félreértések elkerülése és eloszlatása és a korábbi és ma is létező eltérő értelmezések miatt a személyjelölő nélküli (*mënný-ütött*) formát is kötelességem volt belevenni.

Az *Istenwette* (1333) értelmezése Jakubovich (1918) szerint a következő. „Mindezek alapján azt hiszem, hogy az *Istenvette* nem az *Isten+vesz*, hanem *Isten+vet* származéka. Ebben a gondolatban megerősít, hogy találtam egy 1349-ből való adatot, a melyben ez van: «Michael filius Symonis dicti *Istenuetethe*» [...] Így már érthető az *Istenvette*, a mely tehát alakjára olyan mint *Harapsütte* (hely) MTsz., *mënnýütte mező*, -*sziget* [...], értelmére pedig a. m. '*Isten taszította*' (MTsz.) ember.” (Jakubovich 1918: 79)

A *ravasz átkozta szél* (1374) pedig jelentésére nézve az alábbi. „A *ravasz* régi nyelvünkben r ó k á t jelent. A rókának pedig, mint sok más állatnak [...] a népies megfigyelés időjósoló, az időváltozást előre megérző tehetséget tulajdonít. [...] Ha nem csalódunk, a ravaszok, rókák ezen zivatart, vihart érző ugatását, panaszos kiáltozását veszi a régi magyar elnevezés á t k o z ó d á s n a k.” (Jakubovich 1927: 34)

2.2. Az adatokból levonható empirikus általánosítások

A két szerkezet közös jellemzőit a következőkben foglalhatjuk össze:

- 1) a szerkezet egy nominális elem és egy verbális elem kapcsolata, melyek mindig ebben a sorrendben követik egymást: *isten* és *adta*, *magva* és *szakadt*
- 2) egy *-t/-tt* toldalékos verbális elem található a szerkezetben: *ad-t-a*, *szakad-t*

- 3) egy nem esetjelölt nominális elem van a szerkezetben: *isten, magva*
- 4) a szerkezet többnyire két elemű lehet: *isten-adta, magva-szakadt*⁷
- 5) személyjelölő található a szerkezetben vagy a verbális elemen: *adt-a* vagy a nominálison: *magv-a*
- 6) jelzői szerepben áll egy módosított főnév (antecedens) előtt: (*isten-adta*) *gyermek*, (*magva-szakadt*) *család*
- 7) a szerkezet két tagja között predikatív viszony van, azaz a nem esetjelölt nominális elem feltételezhetően az alanyi argumentuma a verbális elemnek: az *isten* az *adtá*-nak, a *magva* a *szakadt*-nak

A két szerkezet egyedi tulajdonságai pedig az alábbiakban ragadhatók meg:

Az *isten-adta*-féle csoportnál a személyjelölő csak és kizárólag a verbálison jelenik meg (*adt-a*), és csak és kizárólag tárgyas igék, ill. tárgyat alkalmilag felvevő tárgyatlan igék, mint pl. *jár, lakik*, fordulhatnak elő a szerkezetben: nincs arra példa, hogy egyargumentumú (intranszítív) igés szerkezetben a verbális elemen jelenjen meg a személyjelölő. Így sem **magva-szakadta*, sem pedig **mag-szakadta* nem létezik.⁸

A *magva-szakadt*-féle csoportnál a személyjelölő csak és kizárólag a nominálison jelenik meg (*magv-a*), és csak és kizárólag tárgyatlan, pontosabban egyargumentumú igék fordulhatnak elő a szerkezetben. Így az esetjelöletlenség nem egy látens esetragot tartalmaz, mint az *esze-vesztett* esetében egy rejtett *-t* tárgyragot: *eszé(t)-vesztett*, hanem feltehetően alanyeset van a vizsgált szerkezetben.

2.3. A cikk fő állításai

Feltesszük, hogy

1. a vizsgált szerkezet esetjelölés nélküli nominális eleme nem birtokostakar, hanem egy alanyesetű névszói elemet;
2. a vizsgált szerkezet nominális és verbális eleme között predikatív viszony van, azaz a nominális elem a verbális elem alanyi argumentuma;
3. a vizsgált szerkezetben a verbális elem nem igenév, hanem verbum finitum, amely az *isten-adta* csoportban egy tárgyas (határozott tárgyas) ragozása, míg a *magva-szakadt* csoportban egy alanyi (általános) ragozása igealakot takar;
4. a vizsgált szerkezet nem jelzői szerkezet és nem egy összetett melléknévi alak, hanem egy beágyazott (tag)mondat, egy prenominális vonatkozó szerkezet, ami a személyjelölő révén válik nyilvánvalóvá, amelyekben

⁷ Legfeljebb igekötő és tagadószó kerülhet a nominális és a verbális elem közé, mint pl. *a keze meg aszott ember* (Münchener kódex) vagy *az ember nem járta terület*, de igei argumentum vagy adjunktum nem. Egyetlen kivételt jelent a (*vegyőd*) *az neköd szőrzöttem koronát* (Kazinczy-kódex) példája. (Kiemelések a cikk szerzőjétől, N. P.).

⁸ A tárgyatlan és egyargumentumú elkülönítés fontos, mert vannak olyan tárgyatlan (intranszítív) igék, amelyek alkalmilag vehetnek maguk mellé tárgyat, mint pl. *a jár, lakik*, amelyek éppen az *isten-adta* csoportot erősítik: *az emberek lakta föld, az ember nem járta terület* stb.

a személyjelölő egy olyan rejtett névmásra referál, amely az antecedenst (módosított főnevet) képviseli a tagmondatban vagy argumentumként, mint az *isten-adta*-félékben, vagy birtokosként, mint a *magva-szakadt*-félékben.

3. A korábbi elemzések

Az alábbiakban az e szerkezetekre vonatkozó eddigi szakirodalmakat tekintjük át, de különválasztva a leíró és az elméleti igényű munkákat, tesszük ezt azért, mert míg a leíró hagyományok a lexikalizált és a szintaktikailag önálló alakokat is hasonlóan elemzik, addig az elméleti igényű írások csak a szintaktikailag önálló alakokat tartják elemezhetőnek, és a lexikalizált alakokat a szótárba száműzik.

3.1. A leíró szakirodalomban

Mivel a két szerkezetet a leíró szakirodalomban nem egyenlő súllyal kezelték, és az *isten-adta* csoport került főként a vizsgálat középpontjába, tekintve, hogy ez – ellentétben a *magva-szakadt* csoporttal – nemcsak a szöösszetételek között kapott helyet, hanem a mondatban tárgya is volt, így a két csoportról alkotott eddigi elemzések tárgyalását két külön alfejezetben vesszük sorra.

3.1.1. Hátralé: az *isten-adta*

Három fő elképzelés kristályosodott ki az elmúlt kétszáz évben erről a szerkezet-ről. Időrendben a következők voltak ezek: 1. igés, 2. főneves, 3. igeneves. Ebből csak az igés és igeneves elmélet maradt meg napjainkra, de e két állásponton belül is vannak, amelyek a másik felé közelítenek attól függően, hogy az igés mennyire rendelkezik igenévi vonásokkal, ezt képviseli az igenévi-igés koncepció, vagy hogy az igeneves mennyiben mutat fel igés vonásokat, ez pedig az igei-igeneves érvelés sodrába tartozik.

1. *Igés*: a szerkezet verbális tagja egy tárgyas ragozású véges ige, mely alárendelt alannyal áll. A szerkezet egy jelzői (beágyazott) önálló (tag)mondat. Ezt az álláspontot képviseli Révai (1805), Arendt (1873), Szinnyei (1894), Balassa (1895), Pais (1965), Jakab (1987, 1988); Zolnai (1893) szerint még egyértelműen igés, Zolnai (1944) szerint szinkrón elemzésben ige, diakrón elemzésben igenévből keletkezett.

1.1. *Igenévi-ige*: a szerkezet verbális eleme kettős szófajú: igenévi tulajdonságokkal rendelkező ige, mely jelzői szerepben állhat, mint egy igenév, de alanyi bővítménye és igei személyragjai lehetnek, mint egy igének, és személyragjaik tárgyas igei személyragok. Ezt az álláspontot képviseli Károly (1957), Tompa (1961/62), Rácz (1968), Adamikné Jászó (1985 – l. még a 3.2. is.)

2. *Főneves*: a szerkezet verbális tagja egy *-at/-et* képzős főnév, és birtokviszony van a szerkezet két tagja között. Ezt az álláspontot képviseli Simonyi (1875).

3. *Igeneves*: a szerkezet verbális elemén nem igei személyragok, nem tárgyas ragok vannak, ezért nem véges ige, hanem igenév.

3.1. *Birtokviszonyos*: a szerkezet két tagja között birtokviszony van. Ezt az elképzelést vallja Simonyi (1907a, 1907b, 1914), Fokos (1935), Szepeszy (1939, 1982, 1986), A. Jászó (1991a, 1992, 1998).

3.2. *Predikatív viszonyos*: a szerkezet nominális eleme alanyesetet hordoz, és alany-állítmányi viszony van a szerkezet két tagja között. Ezt a nézetet támogatja

Klemm (1942), ugyanakkor Adamikné Jászó (1985 – l. még 1.1. is), valamint Deme és M. Korchmáros (1990): mondat szint alatti alany.

3.2.1. *Igei-igenév*: a szerkezet verbális eleme átmenetet képez az ige és igenév között, és a nominális elem alárendelt alanyi szerepben áll. Ezt képviseli A. Jászó (1991b): a verbális elem személyragjai tárgyias igeragok; Lengyel (2000): igei személyragozás és főnévi személyjelezés is, önálló paradigma; Keszler (2000): személyragozása a névszói személyjelezésre hasonlít, szerkezetszintű alany; Keszler–Lengyel (2002).

3. *Jelöletlen határozós*: a szerkezet nominális eleme jelöletlen határozót takar. Ezt vallja Antal (1985).

3.1.2. Elöl jelölt: a *magva-szakadt*

Ennél a csoportnál csak két markáns elképzelés létezik: igés kontra igeneves.

1. *Igés*: a szerkezet egy alanyi ragozású véges ígét tartalmaz, mely egy jelzői (beágyazott) önálló (tag)mondat. Ezt az álláspontot képviseli Révai (1805), Zolnai (1893), Szinnyi (1894) és Balassa (1895).

2. *Igeneves*: a szerkezet verbális eleme igenév, de a nominális elem alanyi szerepben áll. Ezt az elképzelést teszi magáévá Arendt (1873), Simonyi (1875), Szarvas (1895), Simonyi (1914), Klemm (1942), Károly (1956), Pais (1965), Tompa (1961/62), Rácz (1968), Adamikné Jászó (1985), A. Jászó (1991a, 1992), Keszler (2000), Keszler–Lengyel (2002).

3.2. Az elméleti igényű szakirodalomban

Az elméleti igényű magyarázatok esetében a megoszlás sokkal egyenetlenebb, és Nádasi (2006 és 2010) kivételével csak az *isten-adta* csoport szintaktikailag is aktív tagjaira terjed ki, olyanokra mint pl. a *Vágó István vezette vetélkedő*. Viszont itt is csak igés (finit) és igeneves (nem finit) álláspontok ütköznek.

3.2.1. Hátral jelölt: A *Vágó István vezette vetélkedő*

1. *Igés*: a szerkezetben megjelenő verbális elem finit ige, mely Agr (egyeztető morféma) és Tense (időjel) jegyekkel rendelkezik, alanyeset engedélyezésére képes, és az ige egyezést mutat a tárgyával. Továbbá a szerkezet egy véges prenominális vonatkozó szerkezet, melyben az egyeztetési jegy egy rejtett tárgyi visszamaradó névmásra referál, és ez a konstrukció a japán prenominális vonatkoztatással mutat nagyfokú rokonságot. Ezt az álláspontot képviseli Nádasi (2006).

2. *Igeneves*: a szerkezetben megjelenő elem nem finit ige, melynek a nominális elem az alanyi argumentuma. Ezt a felfogást követi Kenesei (1986), aki generatív és azon belül kormányzás-kötés (Government and Binding = GB) elméleti keretben írott cikkében azt állítja, hogy Agr jeggyel (igenévi egyeztető morféma) rendelkezik csak a verbális elem, mely az alanyesetet adja a konstrukció nominális elemének, és mivel nincs Tense jegy (időjel), ezért nem véges ige. Megállapítja, hogy a szerkezet tartalmaz egy üres kategóriát, mely megkülönbözteti a szokásos melléknévi szerkezetektől, ezért ezt prenominális tagmondatnak tartja, amely lehet finit, mint a japán, és nem finit, mint pl. a legtöbb altáji és urali nyelv, így a magyar is. Laczkó (2001, 2002) a lexikai-funkcionális grammatikai (LFG) kereten belül elemzi a kérdéses szerkezetet, és megállapítja, hogy a verbális elem személyragos igenév, mely sajátos keverékét mutatja a főnév birtokos paradigmájának és a múlt idejű igék tárgyias ragozású alakrendszerének.

Ezzel a leírók igei-igeneves csoportjába tartozna. Ugyanakkor egy tárgyi szerepű rejtett névmás marad vissza a tagmondatban, amivel a módosított főnévi fejet azonosítjuk.

3.2.2. Elöl jelölt: *A vére hullott Vászka*

Ezt a szerkezetet Kenesei (1986) csak érintőlegesen említi, mikor számba veszi a személyjelölt *-t/-tt* toldalékos verbális elemeket tartalmazó szerkezeteket. Az *agya-lágyult* és *esze-veszett* példákkal illusztrálja ezt a csoportot, melyről megállapítja, hogy hasonlóan a *por-lepte-félék*hez, egy főnév és egy befejezett melléknévi igenév kapcsolódik össze, csak itt a *por-lepett*-tel egyezően nincs személyjelölő a verbális elemen. Kenesei megállapítja, hogy az *agya-lágyult-félék* csak intranszitiv igét tartalmazhatnak ellentétben a *por-lepte* és *por-lepett* csoportbeliekkel, és az *agya-lágyult-félék* sohasem jelenhetnek meg **agya-lágyulta* alakban.

Nádasdi (2006) még csak független bizonyítékként tért ki a *magva-szakadt* csoportra, figyelmen kívül hagyva ekkor még a ma is létező nem lexikális alakokat, mint a *vére hullott Vászka* szerkezetet, a *Vágó István vezette vetélkedő* típusú szerkezet elemzésekor. Ebben a tanulmányban csupán a lexikális alakokat vehette számba, amelyek számára a minimalista keret nem adott lehetőséget a teljes vizsgálatra, lévén nem a szintaxis tárgyát képezik, hanem a lexikonba valók. Nádasdi mindenesetre megállapítja, hogy ezek egy alanyesetű nominális elem és egy alanyi ragozású tárgyatlan ige kapcsolatából állnak. Nádasdi (2010) már a szintaktikailag önálló alakokat is számba vette, és leírta egy szintaktikai alapú elemzés számára, mely elemzést Nádasdi (2011) végezte el.

4. Egy istenadta szív és egy magvaszakadt család

4.1. Arendt és társai

A kiinduló igés elképzelés, mely lényegében egy beágyazott mondatról beszélt, Arendt *egy (isten-adta) szív/unum (deus dedit id) cor*⁹ példamondatán és latin megfelelőjén keresztül világítható meg, ahol egy E/3. személyű tárgyas ragozású igealak (*adt-a*) szerepel, mely egy rejtett névmási tárgyra utal (*őt/azt*), és amely a latin fordításban *id*-ként jelenik meg. A beágyazott mondat, amely voltaképpen egy vonatkozó szerkezet (*az a szív, amelyet isten adott*) egy alanyesetű főnevet (*isten/deus*) is tartalmaz, mely a magyarban mindig jelöletlen. Arendt példamondata abban is előremutató, hogy a névelőt a szerkezet fontos és elmaradhatatlan tartozékának tekintette, és gondosan ügyelt a névelőválasztásra is, hiszen a határozatlan névelő megválasztásával jelezte, hogy az ige véletlenül sem a határozott névelő miatt (*a szív*) kerülne tárgyas ragozásba, ha azzal állna, ha például a szerkezet tárgyragot venne fel, mint pl. *az isten-adta szívet* esetében. Ezzel szemben a határozatlan névelő sem változtat a verbális elem toldalékán: *egy isten-adta szívet*, és nem lesz **egy isten-adott szívet*.¹⁰ Szepes (1982) azonban félreérti Arendt példamondatát, mikor ezt mondja: „Éppen ezért lehetetlen már eleve az igés elmélet ösforrásául szolgáló ARENDT-féle mondat is. Olyan verbum finitumos élőszóbeli, hogy: *egy, | isten adta, | szív = isten adta egy szív(et)* soha nem létezett.” (Szepes 1982: 61)

⁹ Idézi Simonyi (1875: 439), Zolnai (1893: 148), Balassa (1895: 366), Simonyi (1907a: 194), Szepes (1939: 4) és Pais (1965: 67).

¹⁰ A *meny-ütötte* mellett létezik ugyan *meny-ütött* is, de világosan látszik, hogy nem a névelőhasználat miatt nincs személyjelölő ez utóbbin, hiszen bármelyik névelő megszabta környezetben előfordulhat bármelyik alak.

Arendt másik példamondata és latin megfelelője az *egy (magva-szakadt) család/uná (semen-eius-ruptum) gens*¹¹ az isten-adta szív mintájára van elemezve, ahol szintén egy rejtett névmás jelenik meg, amely a birtokos személyjelen keresztül válik nyilvánvalóvá (*magv-a/eius*). A beágyazott mondat értelmezése a következő: *az a család, amelynek a magva szakadt*. És bár Arendtnél a tagmondat szintén tartalmaz egy alanyesetű főnevet (*semen/magva*), ő már Révaival ellentétben nem tartja ezt a szerkezetet is igésnek, amit a latin megfelelőben is kifejezésre juttat: *ruptum* szerepel csak a létige (*est*) nélkül. Révai szerint (*Antiquitates* kézírata II. rész, 1800)¹² azonban ez a szerkezet is igét tartalmaz és nem igenevet, amelyet az ő példamondatának latin fordításában is nyilvánvalóvá tesz a létige beszúrásával: *feje vétetett szent János/caput eius amputatum est s. Joannes*. (A kiemelés a szerzőtől, N. P.) Révai a névelőt még nem tartotta a szerkezet részének, viszont a szerkezetben megjelenő verbális elemet ő E/3. személyű alanyi ragozású egyargumentumú (közép és szenvedő) igének tekintette.

4.2. Simonyi és társai

Simonyi az igés elképzelés első ismert és elismert cáfolója. Birtokos főneves elképzelése Simonyi (1875)-re megy vissza, ahol az *-at/-et* főnévképző birtokos személyjeles(-ragos) alakjai szerepelnek a szerkezetben, és azt állítja, hogy valójában birtokviszony van az *isten* és az *adta* között. Az *isten-adta* egy *isten-adata* előzményre vezethető vissza, mely az *adat* (*adás*) főnév személyragozott alakja. Simonyi (1907a) már módosít ezen az elképzelésen, hiszen elismeri, hogy az *-at/-et* főnévképző a *-t/-tt* melléknévi igenév toldalékával azonos nyelvtörténetileg, és ma már igenévnek kell tekintenünk a kérdéses verbális elemet. Az igést azzal cáfolja, hogy egyrészt a *maga* névmással csak 3. személyű alak fordulhat elő: *a magam készítette*(-m)* ajándék, szemben a mátrix igével: *magam készítette*(-m) az ajándékot*, másrészt többes számban sincs egyeztetés: *méhek csinálta/*?csinálták méz*.

Nádasdi (2006) is behatóan foglalkozott a birtokos szerkezet előfordulhatóságának problémájával Szepeszy nézetével vitába szállva. Szepeszy (1939, 1982 és 1986) ugyanis Simonyi igeneves nézetét teszi magáévá, mely szerint az igenéven birtokos személyragok szerepelnek, de ellentétben a birtokos szerkezettel, ahol mindig megjelenhet a részeshatározó is, és az egyes számú mutató névmás csak részesetben fordulhat elő, a kérdéses szerkezetben soha sem lehet dativus:

- (1) *ennek (a szerkezetnek) a vizsgálata/*ez (a szerkezet) a vizsgálata*
- (2) *a vihar(*nak az) okozta károk*

A két szerkezet különbözőségét jól szemlélteti (1) és (2) párhuzamba állítása, mikor is (1)-ben csak birtokos eset fordulhat elő, ha a mutató névmás egyes számú alakja is megjelenik, míg (2)-ben a *-nak/-nek* rag rosszul formálttá teszi a szerkezetet.

Nyelvtörténeti adatokkal szembesítve a birtokos elképzelést, látható, hogy mind a *-ja/-je* birtokos személyrag, mind pedig a *-nak/-nek* esetrag előfordulhatott birtokos szerkezetben az ómagyar korban, vö. Ómagyar Mária-siralom (3) és a Gyulafehérvári

¹¹ Idézi Simonyi (1875: 437) és Pais (1965: 69).

¹² Idézi Simonyi (1914: 28) és Pais (1965: 69).

sorok (4), viszont a kérdéses szerkezetben sohasem találunk *-ja/-je* toldalékos alakokat, sem dativust (kiemelések a cikk szerzőjétől, N. P.):

- (3) *the werud hullothyia*
- (4) *Vnun tonohtuananac arulatia*

Simonyi (1907a) is a *-nak/-nek* ragos próbával igyekszik érvelni. Elkerüli azonban a figyelmeztetést, hogy a befejezett melléknévi igenév főnévi szerepben is előfordulhat. És már a HB.-ben is megjelenik a *hadlaua choltat* szerkezetben, melyet viszont Simonyi (1907b) *t*-képzős főnévi igenévnek tart, így Simonyi alábbi példája egy szokványos birtokos szerkezetre példa. Vizsgált szerkezetünk viszont ettől változatlanul eltérően viselkedik:

- (5) *én atyámnak átkoztai* (ÉrdyK.)

Továbbá a *-ja/-je* birtokos személyraggal való előfordulhatóságával próbálja alátámasztani az igazát, de a lenti példák, melyek közül (6) Simonyi (1907a) adatbázisából való, jól mutatják, hogy két különböző szerkezetről van szó:

- (6) *a szépasszony főzje*
- (7) *a szépasszony főzte húsleves*

(6)-ban egyértelműen birtokos szerkezetről beszélhetünk, hiszen lehetséges változat *a szépasszonynak a főzje*/**?főzte*, és csak a *-ja/-je* toldalék teszi jólformálttá a szerkezetet, míg (7)-ben éppen a *-ja/-je* okozná a szerkezet rosszulformáltságát.¹³ Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a nyelvtörténeti adatokban csak esetjelölés nélküli alakok jelenhettek meg. A *-nak/-nek* sohasem fordult elő, és a *-ja/-je* a vizsgált szerkezetben szintén soha nem lehetett jelen, pedig mind a *-nak/-nek*, mind pedig a *-ja/-je* szokványos része volt az ómagyar kornak, vö. (3)–(4) és a 2. pont alatti példák.

Károly (1957) érve sem áll, hogy az igenévi alak élesen elkülönült még a valódi állítmányi verbum finitumtól: ez *fekel war fogotta* weres pey lo (Bagonyai ráolvasások, 1488), még ha a szövegben ezt is olvashatjuk: *ew husath fekel war fogta*. A. Jászó (1991a) elismeri, hogy mindkét változat megvan az igeragozásban: *mondotta : mondta*, és nem a geminált alak állandósult a vizsgált szerkezetben, így a *fogotta/fogta* alakváltozatok léte, ráadásul a *-tt-s* alak előfordulása jelzői használatban nem bizonyítja, hogy igeiként nem tekinthetünk rá.

5. Ige kontra igenév

Az *isten-adta* csoportban, mint láttuk az előző fejezetben, a verbális elemen megjelenő személyjelölő semmiképp sem jelentheti a birtokviszony meglétét. De akkor minek tekinthető a személyjelölő az igei kifejezésen? Ha a részes esetet ki is tudtuk

¹³ Természetesen a fő érv nem a *-ja/-je* személyjellel összekapcsolhatósága vagy össze nem kapcsolhatósága, hanem hogy a *-nak/-nek*-kel is előfordulhat-e vagy sem, hiszen sima birtokviszonynál mindkét toldalék, a *j*-s és *j* nélküli változat is lehetséges, így az, hogy a mi szerkezetünk kizárólag csak *j* nélküli környezetben jelenhet meg, még nem cáfolja, hogy nem lehet birtokos alak.

zárni, attól még nem bizonyítottuk be, hogy csakis ígéről lehet szó, hiszen alanyesetet igenévtől is származtathatunk, mint pl. a *-ván/-vén* esetében (l. Sárík 1998). Akik az ígés elképzelést támogatják az *isten-adta* esetében, azok közül sem mindenki terjeszti ki ezt a *magva-szakadt*-félékre, mint pl. Arendt (1873) és Pais (1965), így még körültekintőbben kell körüljárunk a kérdéskört, hogy bizonyíthassuk: **HJ**-ben tárgyas, **EJ**-ben pedig alanyi igeragozás van. Azt kell belátnunk, ha ki is zárhatjuk, hogy birtokviszony van a kérdéses szerkezetben, a személyjelölő az *isten-adta*-félékben nem a nominális és verbális elem közötti viszony kifejezője, mint ahogy a *magva-szakadt*-féléknél ez nem is jöhet szóba, hiszen ott a verbális elem nincs személyjelölő, hanem az antecedenst jelölő argumentumként a beágyazott mondatban.

Ha **HJ** paradigmájában a többi személyt is figyelembe vesszük, láthatjuk, hogy 1. és 2. személyben az alannal egyeztetve van a verbális elem, akár nyíltan megjelenik a névmás, akár nem. Mivel a többes számú alakok, legalábbis 1. és 2. személyben, nem alkalmasak a vizsgálatra, hiszen nincsenek egyértelmű nyelvtörténeti forrásaink, így megbízhatóan csak az egyes számú alakokat vizsgálhatjuk:

(8) az (*én_i*) idéztem_i példa

(9) a (*te_i*) említett_i példa

Horger (1931) megállapítja, hogy a tárgyi ragok két dolgot feltétlenül jelölnek mindig: az alany személyét és hogy 2. vagy 3. személyű tárgy van-e mondatban. M. Korchmáros (1977) pedig kiemeli, hogy a magyar igeragozási rendszer tárgyas toldalékai egyidejűleg reprezentálják az alany személyét is, és megjelenésük az ígén kötelező. Antal (1977) ugyanakkor rámutat, hogy nem áll fenn teljes azonosság az igeragok és a birtokos személyjelek között, azok hol a tárgyassal (E.sz.), hol a tárgyatlannal (T.sz.) egyeznek, így leíró szempontból az azonosítás problematikus. Igeneveink csak az alanyukkal egyezhetnek opcionálisan, a tárggyal nem:

(10) A vihar_{ak_j} nem sikerült (a) házakat lerombol_{ni}(-a_j)

A fenti példa mutatja, hogy mind határozott, mind pedig határozatlan főnévi elem megjelenhet tárgyként a főnévi igeneves szerkezetben az igenév változatlan alakjával együtt. Az igeneveink a tárgyas és tárgyatlan (egyargumentumú) igék esetében sem különböztek személyragozás tekintetében, sem a múltban, sem most az egyetlen egyeztető főnévi igenév esetében sem:

(11) János_{nak_i} most nem szabad elszunnyad_{ni}(-a_i)

(12) A vihar_{nak_j} nem sikerült nagy kárt okoz_{ni}(-a_j)

A személyjelölő minden esetben megjelenhet az igenéven, ahogy ez előfordult a múltban a határozói igeneves *-va/-ve* és *-atta/-ette*¹⁴ esetében. A Bécsi és a Münchener kódexben még gyakoriak voltak az ilyen alakok, ahogy Károly (1956) is utalt rájuk:

¹⁴ Erdélyben még Székelyföldön használatosak ilyen alakok (Mészöly 1956).

(13) *meghaluaioc*

(14) *bemenettetec*

A fenti példák (10)–(14) is azt mutatják, hogy az igenévi személyragozás alapvetően különbözik az igei személyragozástól, mind formailag, mind pedig használat tekintetében.

A mi szerkezeteink is feltűnően különböznek más igenévi és birtokos személyragozástól. A ma is létező igenevek közül a *-ván/-vén* eddig az egyetlen, bizonyítottan alanyesettel álló igenév, melyet nem vitat el tőle senki a személyjelölt *-t/-tt* toldalékos verbális elemekkel ellentétben. A *-ván/-vén* esetében Kenesei (2005) egy Agr jegy (igenévi egyeztető morféma) meglétével magyarázza, mely az *-n* elemen realizálódik, hogy alanyeset kiosztása lehetséges, de mivel nincs Tense jegy (időjel), ezért nem lesz finit, mint ahogy azt Kenesei (1986) a **HJ**-re alkalmazta korábban. É. Kiss (2002) éppen ellenkezőleg, csak Tense jegyet feltételez, melyet ő is az *-n* elemhez rendel, és azért nem véges, mert nincs Agr jegye, amit jól bizonyít, hogy nem jelenhet meg más személyekkel. Diakrón szempontból Kenesei (2005) megoldása tűnik jónak, hiszen Károly (1956) is elismeri, hogy E/3. személyben **látvája*, **nézvéje* nem létezett a kódexirodalomban, ehelyett a paradigma E/3. személyű alakjának a *-ván/-vén* adódik természetszerűleg. Szinkrón álláspontból viszont É. Kiss (2002) megoldása az elfogadhatóbb, hiszen személyragozása nincs, azonban a generatív nyelvelméletekben a kormányzás-kötés keretében Chomsky (1981) óta a nominativus kiosztása a Tense jegyhez (időjel) köthető, nem pedig az Agr jegyhez (egyeztető morféma). Szabolcsi (1981) is Chomsky nézetét fogadja el. Ezért nem beszélhetünk a birtokos esetről nominativusról, csakis esetről-küliségről lehet szó den Dikken (1999) és É. Kiss (2002) szerint. Ez okból hangsúlyozza É. Kiss (2002), hogy alanyeset csak Tense jegyhez köthető. Nádasdi (2006) is É. Kiss megoldását fogadja el. Mindebből az következik, hogyha igazoljuk, hogy létezik egy másik igenév a magyarban, amelyik alanyesetet képes adni az argumentumának, akkor hasonlóan kell viselkednie, mint a *-ván/-vén*-nek. Kenesei (1986 és 2005) teljes összhangba hozza a *-ván/-vén*-t az *isten-adta*-félékkel, hiszen mindegyikben egy egyeztető morféma feleltethető meg az alanyeset megjelenéséért, és nincs időjel, bár nincs összhangban Chomsky (1981) elveivel. Azonban nem is ez a fő probléma az elemzésével. Nagyobb baj, hogy megfeledkezik a *magva-szakadt* csoportról. Kenesei (1986) helyesen állapítja meg, hogy az ő példáiban az *agya-lágyult*-félék csak intranszitiv igét tartalmazhatnak ellentétben a *por-lepte* és *por-lepett* csoportbeliekkel, és az *agya-lágyult*-félék sohasem jelenhetnek meg **agya-lágyulta* alakban. Ugyanakkor egybemossa az *agya-lágyult*-féléket a *por-lepett*-félékkel, így ez az elemzés elfedi azt, hogy milyen nagy mértékben különbözik e két csoport, és az *agya-lágyult* csoport a *por-lepte*-félékre hasonlít jobban, hiszen mindkettőben személyjelölő található a szerkezetben, és ezt a különbséget meg kellett volna magyaráznia. Ugyanis mind a **HJ**, mind pedig az **EJ** alanyesetet adhat a szerkezetben megjelenő nominális elemnek, akárcsak a *-ván/-vén*, csak hogy míg **HJ**-ben (*isten-adt-a*) lehet egyeztető morféma a verbális elemen, **EJ**-ben nem (*magva-szakadt*[-*a*]). Ilyen nagy különbség nem lehet, ha mindhárom (*-ván/-vén*, **HJ**, **EJ**) rendelkezik az alanyesetadás képességével, és mindhárom igenévnek (non-finit igének) adja ki magát, azaz kettő közülük, nevezetesen a *-ván/-vén* és az *isten-adta*-félék Kenesei (1986 és 2005) értelmében Agr jegyet (egyeztető morfémát: *vá-n*, *-vé-n* és az *isten-adt-a*) viselnek. Ezzel szemben a *magva-szakadt*-félék kilógnak ebből a

sorból. Ez nem hagyható magyarázat nélkül. É. Kiss (2002) Tense jegyes (időjeles) *-vá-n*, *-vé-n*-je látszólag távol esik a megoldástól, mégis ez visz közel bennünket hozzá.

HJ-ben tehát van személyjelölő a verbálison (*adt-a*), **EJ**-ben nincs (*szakadt* [**-a*]). A többi igenév nem különböztet, hanem egységes a személyragozás tekintetében. **HJ**-ben tárgyas igék fordulnak elő (*adta*), míg **EJ**-ben egyargumentumúak (*szakadt*). Ezt Kenesei (1986) is megállapítja, és azt is, hogy csak tranzitív igék viselhetnek egyeztető morfémát, ezért nem foglalkozik tovább **EJ**-vel. Más igenév funkcionálisan nem tesz különbséget a tárgyas és tárgyatlan (egyargumentumú) igék között. Ha a személyjelölő a nominális és a verbális tag közötti egyeztetés kifejezője lenne, nem tudnánk megmagyarázni, hogy miért van különbség **HJ** és **EJ** között, és nem tudnánk megindokolni azt sem, miért nem található meg a *magva-szakadt* esetében, azaz miért nincs **magva-szakadta*. Ha csupán igenévi személyragozásról lenne szó az *isten-adta* esetében, akkor a személyragok nem hiányozhatnának a *magva-szakadt* csoport esetében sem, hiszen mindkettő az alanyi argumentuma a verbális elemnek. Az eltérés abban ragadható meg, hogy ahol a személyjelölő a verbális elemen jelenik meg, tárgyas igék állnak, ahol pedig a személyjelölő nem az igen jelenik meg, tárgyatlank (egyargumentumúak). A tranzitív igék az alannyal és határozott tárgy esetén a tárggyal is egyeznek, míg az intranszítív igék csak az alannyal, még ha ez a múlt idő E/3. személyében mindig a \emptyset morféma.

Feltesszük, hogy véges igék vannak a kérdéses szerkezetekben. A különbség csupán annyi, hogy **EJ**-ben a személyjelölő nem a verbális elemen jelenik meg (*magv-a*), pontosabban az igei elemen nem jelenik meg nyílt toldalék (*szakadt*). A tranzitív igék pedig mind az alanyi, mind a határozott tárgyi argumentumaikkal egyeztetve vannak, és ezért különbség jelentkezik a határozott és a határozatlan tárgyi vonzatok között. Határozott tárgy esetén tárgyas igeragok, míg határozatlan tárgy esetén alanyi (általános) személyragok szerepelnek az igen. **HJ**-ben az ige mind az alanyával (*isten*), mind pedig rejtett tárgyával, mely az antecedenst (*gyermek/szív*) képviseli a beágyazott tagmondatban argumentumként, egyezik (*adt-a- \emptyset*). Rebrus (1998, 2000) definitumjelölőnek nevezi a tárgyas igeragozás E/3. személyű végződését, amely megjelenhet a tárgyas paradigmájú alakok egy részén. Rebrus egy lehetséges szegmentálás alapján úgy is elemezhetőnek tartja az ilyen alakokat, hogy a definitumjelölő (*-/-j/-A*) külön morfémaként jelenik meg, és ehhez kapcsolódik az igei személyrag. Ez E/3. személyben a \emptyset morféma, mint alanyi ragozásban, de például T/2. személyben *-(A/O)tOk* személyrag kapcsolódhat hozzá, szintén úgy, mint alanyi ragozásban: *vezet-ett- \emptyset* (alanyi) / *vezet-t-e-tek* (tárgyas) és *vezet-t-etek* (alanyi) / *vezet-t-é-tek* (tárgyas).

Ha igenevek lennének, nem lehetne ilyen eltérés köztük ugyanabban a szerkezetben, az ige minőségétől függetlenül, ahogy a főnévi igenév esetében (11)–(12). A különbség éppen az eltérő szerkezetből adódik, pontosabban az eltérő igeragozásból. Ha ugyanis *adta* nem lehet birtokos, és a tárgyi egyeztetés sem lehet független az alanyi egyeztetéstől (Horger 1931; M. Korchmáros 1977), akkor az csakis tárgyas ragozásban lehet, míg a *szakadt* szintén egyeztetett alanyt tartalmaz, ami magával vonja, hogy az alanyi ragozású igealak, ahogy ez a „nem jelzős” igék esetében áll:

(15) *A vihar nagy kárt okozott/*okozta.*

(16) *A kárt a vihar okozta/*okozott.*

Visszaidézve a *-ván/-vén*-es szerkezetre adott megoldásokat, láttuk, hogy Kenesei (1986, 2005) egyeztető morfémás (Agr jegyes) megoldása nem vezet eredményre, viszont É. Kiss (2002) időjeles (Tense jegyes) alkalmazása a helyes megoldáshoz vihet el bennünket, melyet Nádasdi (2006) is alkalmazott. **HJ**-ben szemmel is láthatóan van egyeztető morféma a verbálison, ezt mi sem tagadhatjuk le, viszont **EJ**-ben ez első látásra nem egyértelmű, de ha az eltérő paradigmából (alanyi/tárgyas ragozás) adódik az eltérés, akkor **EJ**-hez is hozzárendelhetjük az egyeztető morfémát, mely az alannyal egyezik, de alanyi ragozásban E/3. személyben gyakran Ø morféma. Ugyanakkor Chomsky (1981) és É. Kiss (2002) megállapításai szerint alanyesetet csak Tense jegy engedélyezhet, tehát ha van Tense jegy, akkor van nominativus. És ha den Dikken (1999) és É. Kiss (2002) megoldását fogadjuk el, miszerint a birtokosnál nem lehet nominativus, hanem eset nélküli formában áll a birtokos, azaz alanyesetet más nem adhat, mint a Tense jegy, akkor a fenti tétel megfordítva is igaz. Ha van nominativus, kell lennie Tense jegynek, illetve a Tense jegy terminális megfelelőjének, azaz jobb esetben egy testes, hangalakkal jelölt időjelnek. A kérdéses szerkezetekben találunk is ilyet, ha levágjuk a szótővet és az egyeztető morfémát, ami nem más, mint a *-t/-tt* toldalék (*isten-ad-t-a*, *magva-szakad-t-Ø*), amely természetesen a múlt idő jele. És azzal, hogy igazoltuk mind az Agr, mind pedig a Tense jegy meglétét, amelyeknek az együttes meglétét Kenesei (1986) is a véges igeség kritériumának tartja, egyúttal igazoltuk, hogy véges igéről van szó a kérdéses szerkezetekben, azaz **HJ**-ben és **EJ**-ben. Ugyanakkor Nádasdi (2006) is azzal magyarázza, hogy a *-ván/-vén* nem véges ige, hogy csak Tense jeggyel rendelkezik, és nincs Agr jegye (egyeztető morfémája).

Az a kérdés még tisztázásra vár, hogy miért csak a múlt idővel lehetséges az ilyen (**EJ** és **HJ**) konstrukció. Az **EJ**-nél egyetlen időjeles, jelen idejű példa fordul elő, ez pedig a *neve-nincs*. Ugyanakkor az igeneves példányok között, mint például *lába-fájó*, *magva-váló*, *szava-híhető* szintén csak néhány akad, de egyik típus sem fordul elő mindkét változatban: **neve-nem-volt*, **lába-fájt*, **magva-vált*, **ügye-fogyó*, **agyalágyuló*, amiből az következik, hogy a néhány folyamatos melléknévi példa sem perdöntő az igés változattal szemben. A **HJ**-nál azonban az olyan, ma már idiomatikus változatok, mint például *Bánom-kert*,¹⁵ *Bor-(nem-)issza (ember)*, *nem-szeretem (dolog)*, *hús-nem-eszi barát* (Simonyi 1914, 54) arra utalhatnak, hogy ez a szerkezet is lehetett a korábbi nyelvéllapokban az időre nézve specifikálva. Klemm (1942) szerint azonban az olyan alakok, mint *az imént említém kritika* vagy *te-tudod, ti-tudjátok mesterség* (Brassai) csak analógiás formák a *-t/-tt* toldalékosok mintájára.

6. A szerkezet szintaktikai elemzése

A személyjelölő megjelenését szerkezeti kényszer okozza, hiszen a mi szerkezeink nem összetett melléknévek, hanem beágyazott mondatok, prenominális vonatkozó szerkezetek, mely a tipológiából jól ismert Keenan – Comrie (1977: 63) definíciójából is következik. A szerkezet a japán típusú prenominális vonatkozó szerkezetekhez hasonlít a legjobban, hiszen nyílt mondatbevezető (*complementizer*, *hogy-szerű elem*) nincs a szerkezetben, véges ígét tartalmaz, és egy visszamaradó névmást, mely azonban a japánnal ellentétben sohasem jelenhet meg nyíltan. A japánnal való párhuzamot legelő-

¹⁵ Bánomkert sor Szegeden.

ször Veress (1885) írta le, bár Simonyi (1907a) érthető módon vitába szállt vele, de Nádasi (2006) tőle függetlenül is erre a következtetésre jutott. Laczkó (2001, 2002) ezt megelőzőleg igeneves szerkezetként kezeli, de nem vonatkozó szerkezetként, ahol egy tárgyi funkciójú, hangalak nélküli névmás (PRO) rejtőzik, amelyet kötelezően az igenév által módosított főnévi fejjel azonosít. Laczkó (2001) is utal arra, hogy Kenesei (2000, megismételve 2005) is elveti a PRO¹⁶ használatát, de *pro*-ét is az ilyen prenominális vonatkozó szerkezetek leírásakor.¹⁷ Kenesei (2000) így foglalja össze: „Ha ugyanis az igeneves szerkezeten belül bármilyen (visszautaló) névmást teszünk fel, akkor annak a saját domináló kategóriájával [...] lenne azonos a «referenciája», márpedig ez körbenforgó megoldás volna, amit a grammatika szabályai – nevezetesen az ún. «*i* az *i* kategórián belül» (*i*-within-*i*) elnevezésű tiltás – nem engednek meg. (A vonatkozó névmás vagy annak üres operátor formájú változata viszont a vonatkozó mondat testvéreként álló NP-től nyeri referenciáját, ezért a hivatkozott tiltás esetében nem működik.)” (Kenesei 2000: 125). Laczkó (2001) a következőképpen érvel Kenesei elképzelésével szemben: „Úgy vélem, a PRO-t használó megközelítés elkerüli a körkörösséget É. Kiss-nél is, nálam is. É. Kiss így fogalmaz: az igeneves kifejezés által módosított főnévnek a «megnevezettje az igenév rejtett alanyával azonos» (1998: 125). É. Kiss tehát csupán a főnévi fejjel (és nem a teljes NP-vel vagy DP-vel) azonosítja az igenév PRO alanyát. Az általam feltett funkcionális szerkezetben is e két elem között áll fenn azonosság [...]. Természetesen ahhoz, hogy egy ilyen megoldás működhessen, szükséges módosítani azt a GB-ben széles körben elterjedt felfogást amely szerint egy PRO elemet maximális bővítésű összetevők (pl. NumP-k és DP-k) kontrollálhatnak, vagyis PRO csak XP-ktől nyerheti el a referenciáját. Meg kell engednünk, hogy az N^o kategóriájú főnévi fej is kontrollálhassa az igenév PRO alanyát.” (Laczkó 2001: 749) Nem kívánok e cikkben állást foglalni egyik elképzelés mellett sem, most csak megemlítettem ezt a létező problémát. Másrészt Kenesei (2000, 2005) üres operátoros megoldása univerzális elvet sért, hiszen a tipológiában univerzálénak tekinthető, hogy prenominális vonatkozásban vonatkozó névmások nem jelenhetnek meg, l. Downing (1978: 394), amit Kayne (1994: 93 és 157) is fontos alapelvnek tekint a generatív elméleti keretben írott könyvének a prenominális vonatkozó szerkezetekről szóló fejezetében. Így semmi esetre sem gondolkodhatunk abban, hogy valamilyen rejtett vonatkozó névmási elem, mint az *aki* vagy *amely* oldaná meg a problémát. Ugyanakkor egy rejtett vonatkozó névmás feltételezése még egy aspektusból nem tűnik járható útnak. Ezt maga Kenesei (1984) jelenti ki: „De ezeknél fontosabb megfigyelés az, hogy az itt tárgyalt nyelvekben a vonatkozó névmást sohasem lehet elhagyni [...]” (Kenesei 1984: 122). Miután vonatkozó névmás semmilyen formában, sem testesen, sem rejtetten nem jelenhet meg a prenominális vonatkozó szerkezetekben, így csak és kizárólag a szokásos (személyes) névmások szerepelhetnek, de csak rejtetten a magyar prenominális vonatkoztatásokban, így csak ez a stratégia elérhető a prenominális finit vonatkoztatás számára a magyarban. A prenominálisoknál azonban megmarad egy nem finit stratégia is, amely *a Vágó István által vezetett vetél-*

¹⁶ A nagy PRO a kormányzás-kötés elméletében (Chomsky 1981) a nem finit (igeneves) tagmondatok alanyaként funkcionál, mely a kis *pro*-val ellentétben zéró esettel rendelkezik, amit a –Tense jegy ad neki oda, és csak tematikus szerepe van. A *pro* csak annyiban különbözik a szokásos névmástól, hogy kizárólag rejtetten van jelen. Laczkó (2001) azonban megjegyzi, hogy a PRO a generatív elméletben csak alanyi argumentum szerepét töltheti be, ellentétben az LFG elmélettel, ahol tárgyi argumentum szerepében is állhat.

¹⁷ Kenesei ezt megerősítette szóbeli közlés alapján a konzultációnk során.

kedő típusú szerkezetek létrehozásáért felelős, ezek vizsgálata viszont nem tartozik bele a vizsgálatunk tárgyába. A posztinominális vonatkoztatás azonban a magyarban mindig finit, viszont csak a vonatkozó névmásos stratégiával¹⁸ működik, a visszamaradó névmásossal¹⁹ sohasem. A baszk, amelynek az elsődleges vonatkoztatási stratégiája preinominális finit szerkezetű, és két fajta posztinominális stratégiával is rendelkezik a XIX. század végéig, melyek közül mára a vonatkozó névmásos kiveszett, de a visszamaradó névmásos posztinominális megmaradt, l. Rebuschi (2004), azért őrizhette meg véleményünk szerint a posztinominálisok közül a visszamaradó névmásosat, mert a mondatjellemző (*complementizer*)²⁰ itt szigorúan kijelöli a tagmondathatárokat. A magyarban viszont a visszamaradó névmásos stratégia posztinominálisan feltehetőleg azért nem létezik, mert a magyarban a baszkkal ellentétben nincs mondatjellemző, így ez a stratégia szerkezetütközéshez vezethet: *Láttam [a Vágó István vezette] vetélkedőt a kertben/Láttam a vetélkedőt, [Vágó István vezette], a kertben.*

Lehmann (1986) megállapítja, hogy a baszk azokat a grammatikai pozíciókat tudja csak preinominálisan vonatkoztatni, amelyek egyeztetési jegyek révén tudnak megnyilvánulni, így az alanyt, tárgyat és részeshatározót, és a baszk ezeket mind az ige jeleníti meg. A személyjelölő a szerkezetben egy szintaktikai viszonyt fejez ki: egy olyan rejtett névmásra referál, amely az antecedenst (jelzett szó/módosított főnév) jelöli a tagmondatban. A magyarban ez kétféleképpen tud megnyilvánulni személyjelölőként keresztül: a **HJ** esetében argumentumként (*adt-a_i *[azt/őt_i]*), míg **EJ** esetében birtokosként (**[az ő_j] magv-a_j*), de az a névmás, amelyre utal, sohasem jelenhet meg nyíltan.

A vizsgált konstrukciók szintaktikai szerkezete az alábbiak szerint ábrázolható:

alárendelt (beágyazott) tagmondat			antecedens főnév
S	O	V	
HJ: <i>az [isten</i>	(tárgyi) <i>pro_i</i>	<i>ad-t-a_i]</i>	<i>gyermek</i>
EJ: <i>a [(birtokos) pro_i magv-a_i</i>		<i>szakad-t]</i>	<i>család</i>

Határozatlan tárgy esetén alanyi (általános) rag, határozott tárgy esetén tárgyas (határozott tárgyú) rag járul az igehez. Így (15)-ben csak az alannal egyezik az ige, mint a tárgyatlan (egyargumentumú) igeik esetében: *János elszunnyadt.* Ez a megkülönböztetés áll fenn a kérdéses szerkezetekben is, azaz tárgyatlan (egyargumentumú) igeik esetén (*[magva]-szakadt*) általános ragozású alakok vannak. Ez az eltérés magyarázhatja meg, hogy miért nem beszélhetünk birtokos (igenévi) személyragozásról az *isten-adta*-féle szerkezetek esetében.

7. Összegzés

A dolgozat azt az álláspontot képviselte, hogy a vizsgálat tárgyát képező személyjelölt szerkezetek, mint az *isten-adta* és a *magva-szakadt*, igeit tartalmazó beágyazott mondatok: egy alanyesetű főnév és egy ragozott (alanyi vagy tárgyas igeragozású) ige kapcsolatából állnak. Nyelvtörténeti adatokon mutattam be, hogy már az ómagyar

¹⁸ Kenesei (1984) névmásképző stratégiának nevezi.

¹⁹ Kenesei (1984) névmástartó stratégia megjelölést alkalmazza rá.

²⁰ Kenesei (1984) magyarítása a complementizerre, amely a mondatbevezetőnél mindenképpen jobban hangzik, hiszen pl. a baszk esetében ez éppen nem a mondat kezdetén áll, hanem a tagmondat végén.

kortól kezdve az írásos emlékekben fellelhetők ezek a szerkezetek, bár már feltehetőleg jóval korábban is léteztek. A dolgozat szerzője az igés és az igeneves elképzeléseket ütköztette egymással, és rámutatott, hogy az igeneves elmélet több ponton is vitatható. Mivel a magyarban a dativus nem jelenhet meg a kérdéses szerkezetben, mint a birtokos szerkezetekben mindig, tehát a birtokviszony kizárható. Ugyanakkor az *isten-adta* és *magva-szakadt* esetében a különbséget épp az hordozza, hogy az egyik tárgyas ragozású tárgyas ígét (*adta*), míg a másik alanyi ragozású tárgyatlan (egyargumentumú) ígét (*szakadt*) tartalmaz. Ezt a különbséget az igeneves elmélettel nem tudjuk megmagyarázni, csak az igéssel, hiszen igeneveink egységesen viselkednek mind határozott, mind határozatlan tárgyú alakok esetében, és nem különböznek sem tranzitív, sem intranszitiv (egyargumentumú) igék esetén. A vizsgált szerkezetekről megállapítottuk, hogy azok beágyazott tagmondatok, melyekben a személyjelölő egy olyan rejtett névmásra referál, amely az antecedent képviseli vagy argumentumként, mint az *isten-adta*-félékben vagy birtokosként, mint a *magva-szakadt*-félékben.

HIVATKOZÁSOK

- Adamikné Jászó Anna szerk. 1985: *A magyar nyelv. Jegyzet a tanítóképző főiskolák számára a budapesti program szerint*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- A. Jászó Anna 1991a: Az igenevek, in Benkő Loránd főszerk.: *A magyar nyelv történeti nyelvtana I. A korai ómagyar kor és előzményei*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 319–52.
- A. Jászó Anna főszerk. 1991b: *A magyar nyelv könyve*, Budapest, Trezor Kiadó.
- A. Jászó Anna 1992: Az igenevek, in Benkő Loránd főszerk.: *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 411–54.
- A. Jászó Anna 1998: Megjegyzések az „igenevek”-hez, *Magyar Nyelv* **94**, 469–74.
- Antal László 1977: *Egy új magyar nyelvtan felé*, Budapest, Magvető Kiadó.
- Antal László 1985: *A hatodik mondatrész*, Budapest, Magvető Kiadó.
- Arendt, Carl 1873: *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft* **III.** és **IV.**
- Balassa József – Simonyi Zsigmond 1895: *Tüzetes magyar nyelvtan*, MTA, Budapest.
- Chomsky, Noam 1981: *Lectures on Government and Binding. The Pisa Lectures*, Dordrecht – Holland/Cinnaminson – USA, Foris Publications.
- den Dikken, Marcel 1999: On the Structural Representation of Possession and Agreement. The Case of (Anti-)Agreement in Hungarian Possessed Nominal Phrases, in István Kenesei ed.: *Crossing Boundaries: Advances in the Theory of Central and Eastern European Languages*, Amsterdam, John Benjamins, 137–78.
- Downing, Bruce T. 1978: Some Universals of Relative Clause Structure in Joseph J. Greenberg szerk.: *Universals of Human Language* **4. Syntax**, Stanford, California, Stanford Univ. Press, 375–418.
- É. Kiss 1998: Mondattan, in É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*, Budapest, Osiris Kiadó, 15–184.
- É. Kiss, Katalin 2002: *The Syntax of Hungarian*, Cambridge Syntax Guides, Cambridge, Cambridge University Press.

- É. Kiss Katalin 2005: Az ómagyar igeidőrendszer morfoszintaxisáról, *Magyar Nyelv* **101**, 420–35.
- Fokos Dávid 1935: Igenévi szerkezetek magyarázatához, *Magyar Nyelvőr* **64**, 94–9.
- Horger Antal 1931: *A magyar igeragozás története = Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Francisco Josephinae* tom. 2., Szeged, Városi Ny. és K.
- Horváth László 2006: Ósmagyar kor, in Kiefer Ferenc főszerk.: *Magyar nyelv*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 314–34.
- Jakab István 1987: Személyjel alakú képzők a magyar nyelvben, *Magyar Nyelvőr* **111**, 276–8.
- Jakab István 1988: A jelzővé süllyedt igealak – és ami mögötte van, *Magyar Nyelvőr* **112**, 300–2.
- Jakubovich Emil 1918: Istenvette – Mennyütötte sziget, *Magyar Nyelv* **14**, 78–80.
- Jakubovich Emil 1927: Két magyar glosszás bécsi kódex, *Magyar Nyelv* **23**, 33–6.
- Kayne, Richard S. 1994: *The Antisymmetry of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press.
- Károly Sándor 1956: *Igenévrendszerünk a kódexirodalom első szakaszában*, Budapest, Akadémiai Kiadó = *Nyelvtudományi Értekezések* **10**.
- Károly Sándor 1957: Az istenadta-féle szerkezetek személyragos tagjának szófaji jellegéről, *Nyelvtudományi Közlemények* **59**, 130–50.
- Keenan, Edward L. – Bernard Comrie 1977: Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar, *Linguistic Inquiry* **8**, 63–99.
- Kenesei István 1984: Stratégiák és típusok a vonatkozó mellékmondatok kialakításában, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* **15**, 117–26.
- Kenesei, István 1986: On the Role of the Agreement Morpheme in Hungarian, *Acta Linguistica Hungarica* **36**, 109–20.
- Kenesei István 2000: Szavak, szófajok, toldalékok, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 75–136.
- Kenesei, István 2005: Nonfinite Clauses in Derived Nominals, in Christopher Piñon – Péter Siptár eds.: *Papers from the Düsseldorf Conference. Approaches to Hungarian 9.*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 160–86.
- Keszler Borbála szerk. 2000: *Magyar grammatika*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Keszler Borbála – Lengyel Klára 2002: *Kis magyar grammatika*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klemm Antal 1942: *Magyar történeti mondattan* (A magyar nyelvtudomány kézikönyve II/6.), Budapest, MTA.
- Laczkó Tibor 2001: Néhány lexikai-funkcionális gondolat a személyragos -(T)T igenév-ről in Andor József et al. szerk.: *Színes eszmék nem alszanak... Szépe György 70. születésnapjára*, Pécs, Lingua Franca Csoport, 741–59.
- Laczkó Tibor 2002: Rejtett alanyok és tárgyak a főnévi csoportban, in Maleczki Márta szerk.: *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* **5**, Szeged, SZTE, 137–50.
- Lehmann, Christian 1986: On the typology of relative clauses, *Linguistics* **24**, 663–80.
- Lengyel Klára 2000: *Az igenevek helye a szófaji rendszerben*, Budapest, Akadémiai Kiadó = *Nyelvtudományi Értekezések* **146**.
- Mészöly Gedeon 1956: *Ómagyar szövegek nyelvtörténeti magyarázatokkal*, Budapest, Tankönyvkiadó.

- M. Korchmáros Valéria 1977: A magyar igealakok funkcionális rendszere, in Deme László – Mikola Tibor szerk.: *Nyelvészet* **157**, Szeged, JATE BTK, 71–87.
- M. Korchmáros Valéria 1990: *Mondattan I.* (Deme László egyetemi előadásai alapján összeállítva), Szeged, JATEPress.
- Nádasdi Péter 2006: Mozgatás nélkül? Egy prenominális vonatkozó szerkezet minimalista elemzése a magyarban, in Gárgyán Gabriella – Sinkovics Balázs szerk.: *LingDok 5. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*, Szeged, JATEPress, 61–86.
- Nádasdi Péter 2010: Egy a nominális elemen személyjelölt jelzői tagmondat régen és ma – esettanulmány, *Magyar Nyelvőr* **134**, 471–83.
- Nádasdi Péter 2011: Egy ismeretlen vonatkozó szerkezetről, *Általános Nyelvéseti Tanulmányok* **23**, 415–36.
- Pais Dezső 1965: Az alanyi és tárgyias összetételek, in Pais Dezső – Benkő Loránd szerk.: *Alak- és mondattani gyűjtélék*, Budapest, Akadémiai Kiadó = *Nyelvtudományi Értekezések* **46**, 63–84.
- Rácz Endre szerk. 1968: *A mai magyar nyelv*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Rebrus Péter 1998: A *-ja/-je/-a/-e/-Ø* morfémáról, in Büky László – Maleczki Márta szerk.: *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* **3**, Szeged, JATEPress, 149–68.
- Rebrus Péter 2000: Morfofonológiai jelenségek, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelv* **3. Morfológia**, Budapest, Akadémiai Kiadó, 763–947.
- Rebuschi, Georges 2004: Basque from typological, dialectological and diachronic point of view, in Thorsten Roelcke ed.: *Variation Typology/Variationstypologie. A Typological Handbook of European Languages in the Past and Present*, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 837–65.
- Révai Miklós 1805/1973: *A magyar szép toll*. Közzéteszi Éder Zoltán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973.
- Sárik Pál 1998: A határozói igenevek néhány problémája, *Magyar Nyelv* **94**, 423–35.
- Simonyi Zsigmond 1875: A szavak összetétele a magyarban V. (Jutalmazott pályamű), *Magyar Nyelvőr* **4**, 437–44.
- Simonyi Zsigmond 1907a: Isten-adta, *Magyar Nyelvőr* **36**, 193–205, 264–71.
- Simonyi Zsigmond 1907b: Hadlauer choltat, *Magyar Nyelvőr* **36**, 241–8.
- Simonyi Zsigmond 1914: *A jelzők mondattana. Nyelvtörténeti tanulmány*, Budapest, MTA, Franklin-Társulat.
- Szabolcsi, Anna 1981: The Possessive Construction in Hungarian: A Configurational Category in a Non-Configurational Language, *Acta Linguistica Hungarica* **31**, 261–89.
- Szarvas Gábor 1895: Magyartalanságok, *Magyar Nyelvőr* **24**, 501–36.
- Szepes Gyula 1939: *Az isten-adta-féle szerkezetek a finnugor nyelvekben* (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai **47.**), Budapest (Doktori disszertáció; hasonmás kiadás, Budapest, 1978).
- Szepes Gyula 1982: Isten-adta, madár-látta, *Magyar Nyelv* **78**, 52–67.
- Szepes Gyula 1986: *Nyelvi babonák*, Budapest, Gondolat Kiadó.
- Szinnyei József 1894: *Rendszeres magyar nyelv*, Budapest, Hornyánszky Viktor kiadásában.

- Tompa József szerk. 1961–62: *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan I-II*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Velcsov Mártonné 1981: Mennyütökő – mennyütősziget, *Magyar Nyelv* **77**, 87–90.
- Veress Ignác 1885: A magyar név- és igejelző, Veress Ignác szerk.: *A nagy-szebeni állami főgymnasium értesítője az 1884–85. tanévben*, Nagy-Szeben, Reissenberger Adolf. 8r. 57 l.
- Zolnai Gyula 1893: Mondattani búvárlatok, *Nyelvtudományi Közlemények* **23**, 145–77.
- Zolnai Gyula 1944: Igenév és állítmányi ige, *Magyar Nyelv* **40**, 1–9.